

ΟΙ ΘΕΡΙΝΕΣ ΔΙΑΚΟΠΕΣ ΤΩΝ ΜΕΣΟΓΕΙΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΜΙΣΟ ΤΟΥ 20ου ΑΙΩΝΑ

Το θέμα μου είναι άγνωστο στους ντόπιους εκείνους, που γεννήθηκαν λίγο πριν ή μετά τη Μικρασιατική Τραγωδία. Πρόκειται για τις διακοπές των Μεσογειτών κατά το διάστημα μεταξύ του 1920 ως 1940, με απόκλιση ± 15 το πολύ ετών. Ένα μέρος της παρούσας εργασίας είναι από προσωπικές θύμισες...

Στη δεκαετία του '20 παιδιά τότε, ανυπομονούσαμε πότε θα 'ρθει το καλοκαίρι «για να καθήσουμε» - για να ξεκουραστούμε, για να «κάνουμε» δηλαδή διακοπές, μακριά από δάσκαλο, πίνακα και θρανίο. Είμαστε τότε δεκάχρονοι ως δεκαπεντάχρονοι, ευτυχισμένοι, ξένοιαστοι, απαλλαγμένοι από τη καμπάνα, το κουδούνι, τη βέργα και τη νηστεία. Ο ήλιος έσκαγε τη πέτρα, το λιοπύρι έψηνε τ' αυγό. Αποχαύνωση, μέσα στο φούρνο του κατακαλόκαιρου.

Σ' αυτή την περίοδο, οι γονείς «δε μας ξεχνούσαν». Μας έδιναν ένα μακρύ καλάμι και ένα κοπάδι γαλιών, κυρίως, που τα πηγαίναμε για βοσκή στα θερισμένα χωράφια, στις «καλαμιές»*. Φυσικά οι χήνες κι οι πάπιες —αν και πιο ζόρικες— δεν αποτελούσαν εξαίρεση για τη βοσκή. Μας έδιναν κι ένα ταγάρι με λίγο ψωμί που δεν το 'κοβες ούτε με το τσεκούρι, μια χούφτα ελιές και λίγο τυρί. Νερό παίρναμε από κάποιο πηγάδι, που απαραίτητα είχε για το κοινό ένα κουβά με το σκοινί του, μόνιμα, χωρίς ποτέ κανείς να διανοηθεί να το πάρει σπίτι του. Κι ενώ εμείς «η μαρίδα» βόσκαμε και τα γαλιά και τις χήνες οι μεγαλύτεροί μας, οι έφηβοι, φύλαγαν άλογα, μουλάρια και γαϊδούρια που βοσκούσαν κι αυτά στις καλαμιές. Τούτοι δω, απόφοιτοι πια του Δημοτικού οι περισσότεροι (γυμνάσιο τότε δεν υπήρχε σε κα-

νένα Μεσογείτικο χωριό, εκτός από το Κορωπί) έπαιζαν «χαρτάκια», διασκεδάζαν με τα παντρολογήματα των γαϊδουριών, εκμυστηρεύονταν την κοπέλλα που αγαπούσαν, έλεγαν αισχρολόγια κ.ά. Η ομάδα αυτής της ηλικίας απαγόρευε σε μας τους μικρούς να πάμε στη παρέα τους, γιατί εμείς «είχαμε καιρό να μάθουμε γι' αυτά». Πρέπει να πω ότι οι φερέλπιδες τούτοι νέοι «ρήμαζαν» ό,τι φαγώσιμο βρισκόταν μπροστά τους. Κυριότερος στόχος τους τα περιβόλια (αγγούρια, αντζούρια*, ξυλάγγουρα*, ντομάτες, αγκινάρες, πιπεριές, καρότα, κουκιά φρέσκα). Κι ύστερα, τα φρούτα, όπως τα διάφορα είδη σταφυλιών (πρωϊμάδια*, σταφίδες, φράουλες, ροδίτες, αυγουλάτα*, χέρδε - γκέλιτ*, σαββατιανά*) ή σύκων (άσπρα δίφορα - πρώιμα, άσπρα, όψιμα βασιλικά), φρέσκα μύδαλα (τσάγαλα), κούμπουλα*, και κυρίως αχλάδια (γκορίτσες, γκούριλιες*, πιτουράτες* κοτσινάπιες*, μπιστρογάνες*, ζαχαράτες* (τα μόνα αχλάδια που δεν ήταν στιφά, που τρώγονταν), βερούκοκκα, μούρα. Με ένα λόγο ό,τι ήταν φαγώσιμο.

Περπατούσαμε (στις καλαμιές, στους σκληρούς δρόμους, στ' ακάθια, αναρριχόμαστε στα δέντρα) ξυπόλυτοι. Οι πατούσες μας (τα πέλματα) είχαν τόσο σκληρυνθεί, ώστε το δέρμα περνούσε κι αυτά τα γουρνοτσάρουχα. Και όμως, δεν έλειπαν οι μικρές πληγές στα πόδια ή στα χέρια μας και, βοηθούσης της απλυσιάς, του ιδρώτα και της σκόνης όχι λίγοι υπέφεραν από γκρίχεζα*, ντρούσουλα*, ούρθι*, δροτσιλά* και φυσικά διάρροια ασταμάτητη, που μας είχε σπουρίξει*. Χώρια οι κίνδυνοι από σκορπιούς (που, αν και σπάνιοι, υπήρχαν μέχρι τότε στην περιοχή) και από φίδια δηλητηριώδη (οχιές, στρίκια) ή μη (δραγκολιές*, τσαπερδόνες*) αλλά και από λυσασμένα σκυλιά ή από τέτανο. Ύστερα με τέτοια διατροφή και συνθήκες, και χωρίς δραστικά φάρμακα, πως να μην υπάρχουν παιδιά χτικιάρηδες* ή με θέρμες*. Ναι, τότε, η μισή Ελλάδα υπεκλίνετο γοερά, οδυρόμενη κι ολοφυρόμενη, προ της κλίνης των αφανών και του μέλλοντός της... Όμως, εμείς οι άλλοι (που τύχη αγαθή μας απομάκρυνε από τον «ασφοδελών λειμών», γρήγορα ξεχνούσαμε. Σε λίγο μαζευόμαστε κατά γειτονιές και σκαρώνουμε ποδοσφαιρικές ομάδες. Η μπάλα αρχικά ήταν πάνινη, παραγεμισμένη με πατσαβούρες και άχυρο. Τα ονόματα που δίναμε στις ομάδες ήταν από τα πιο εντυπωσιακά τότε (σήμερα έχω αναθεωρήσει αρκετά από όσα τότε μου άρεσαν) έφεραν τρανταχτές λέξεις, όπως τα: Αετός, Αγριόγατος, Αστραπή, Βροντή,

Κεραυνός, Θύελλα, Σφαίρα, Λέων, Τίγρης κ.ά. Θα ήταν όχι περιττό να σας πω ότι παίζαμε ξυπόλυτοι, χωρίς φανέλλες, με γκολ - πόστ όπου σημειωνόταν μόνο το πλάτος με πέτρες, ενώ το ύψος και το κάθετο δοκάρι «επαφίετο» στη κρίση του - δυστυχέστατου, ναι! και ηρωικότατου ναι! ναι! διαιτητού, ο οποίος έφευγε και ελαφρά σακατεμένος, από τις «θωπείες» των αμφισβητιών.

Ας φύγουμε όμως από αυτά κι ας πάμε στην «εξοχή» της οικογένειας. Όχι λίγοι Μεσογειίτες είχαν μπιστάνια, είχαν συκιές, είχαν και άλλα οπωροκηπευτικά. Έστηναν μια καλύβα στο κτήμα τους και περνούσαν εκεί τις διακοπές τους, γέροι και νέοι και παιδιά, «οικογενειακά». Μάζευαν αμπελοφάσουλα, ντομάτες, αραποσίτια, μάζευαν κυρίως σύκα και σταφύλια. Τα τακτοποιούσαν σε κοφάκια* ή καφάσια, εκατέρωθεν του σαμαριού, φορτωμένα στον κυρ - Μέντιο και με πωλητή το νεαρό της οικογένειας, που τα μοσχοπουλούσε «εκεί» στις βίλες του ανήφορου της Αγίας Παρασκευής, στις «σκλίρες»*. Το βράδυ, μαζεύονταν οι γείτονες σε μια καλύβα. Τα 'λεγαν, έτρωγαν ψητό κρέας στα κάρβουνα, τα 'πιναν, τα κουβέντιαζαν. Και ύστερα «καληνύχτα, αύριο στην άλλη καλύβα, του μπάρμπα - Θωμά».

Στις διακοπές του καλοκαιριού, δεν πρέπει να μας ξεφεύγουν τα πανηγύρια. Οι Μεσογειίτες έλεγαν ναι, ότι πολλοί «ήσαν για τα πανηγύρια». Μου 'χει κάνει εντύπωση ότι τα περισσότερα πανηγύρια τα διάλεξαν για το καλοκαίρι. Δεν ξέρω αν αυτό είναι τυχαίο, αφού το χειμώνα ένα πανηγύρι με βροχή, κρύο ή χιόνι δεν έχει τη συρροή κόσμου που θα είχε τις άλλες, τις εκτός χειμώνα εποχές. Γιατί κακά τα ψέματα τα πανηγύρια είναι, εκτός από τη γιορτή του αγίου, και μια ημέρα ξεκούρασης, διασκέδασης, χαράς. Υπαίθριοι πωλητές με παντοειδή εκθέματα, σκηνές με «περάστε να δείτε» κάτι περίεργο, πλανόδιοι «κουταλιανοί», θαυματοποιοί, σαλτιμπάγκοι, ανάμικτοι με τη δυστυχία (κουλοί, κουτσοί, με ελεφαντίαση, ένας τύμβος αθροισμένης δυστυχίας κι ένας άλλος ανθρώπινος σωρός δυστυχισμένων, που ζητούσαν ελεημοσύνη). Κι ακριβώς πλάι, οργανοπαίχτες με χορούς και τραγούδια, παγωτατζήδες και στραγαλατζήδες, ότι φανταστείς. Ένα πάνθεο Βαβέλ...

Τα πανηγύρια στη Μεσογαία είναι, στη πλειοψηφία τους, το ξαναλέμε, όχι χειμωνιάτικα. Σαν τέτοια, επιτροχάδην αναφέρουμε τα: Του Θανάσ - Μάη στην Παιανία, της Ανάληψης στο Κορωπί, του α-

γίου Κων/νου στο Μακρόπουλο, της αγιά - Τριάδας στη Κερατέα, του Πέτρου και Παύλου στα Σπάτα, του Σωτήρος στα Καλύβια. Χώρια τα δευτερεύοντα. Σαν παράδειγμα, αναφέρω εκείνα της γενέτειράς μου, της Παιανίας (Λιόπεσι). Τ' αη - Γιάννη του Κυνηγού του «Αποκεφαλιστή» (29 Αυγούστου), της Παλαιοπαναγιάς (15 Αυγούστου), της Τριάδας, της Σωτήρας, του Προφήτη Λία, της αγιά - Παρασκευής, της αγιά - Μαρίνας, των αγίων Πάντων στο Γαρηττό, καθώς και εκείνα του μαγιάτικου Αη - Νικόλα (Ανακομιδή Λειψάνων) της Αλυκής, της αγιά - Τριάδας στη Πεντέλη, του αη - Γιώργη του Σκληπιού ή του άλλου στο Βρανά. Αν λοιπόν, συναθροίσει κανείς τις θρησκευτικο - κοινωνικές εκείνες μέρες παρατηρεί ότι υπάρχουν, κατ' ελάχιστο όριο, τρεις εβδομάδες αργίας, ξεκούρασης, διακοπών. Φυσικά, παραλείπω τα διήμερα ή τριήμερα πανηγύρια που έβλεπε κανείς, σε πηχυαίες τυπογραφικές αφίσες κολλημένες στα λεωφορεία του χωριού, στα καφενεία, σε επίκαιρα σημεία. Που έγραφαν μεταξύ άλλων «Πανήγυρις Ιερού Ναού... Την παραμονή ψαλλήσεται Μέγας Εσπερινός μετ' αρτοκλασίας... πρωτοστατούντος του Σεβασμιώτατου Μητροπολίτου» κλπ. Για μας, η περιγραφή των πανηγυριών είναι ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον θέμα, για το οποίο έχουν γράψει διεξοδικά για τη Μεσογαία, η ακάματη Μαρία Μιχαήλ - Δέδε και ο περιγραφικός Δημ. Μάρκου.

Μια άλλη πτυχή ξεκούρασης, ιδιαίτερα για τους μικρούς, ήταν «τα αλώνια». Λέγοντας αυτή τη λέξη εννοούσαν τον αλωνισμό, όχι το μηχανικό, αλλά εκείνο με «τα ντουγένια»*, για τα οποία έχουμε γράψει αλλού (Συμβολή, θέρος). Εμείς οι μικροί οδηγούσαμε με ύφος υπεύθυνου καπετάνιου τα ζώα, εμείς οι άλλοι ανεβαίναμε στα ντουγένια «για να πιούμε καβάλα» - στην πραγματικότητα όμως για να κοπεί η καλαμιά και ν' αποχωριστεί ο καρπός ευκολότερα, κάτω από τη πίεση του βάρους μας. Ξημεροβραδυαζόμαστε κάνοντας τούμπες στο άχυρο, εισπνέοντας τον άφθονο «μπουχό»*, γελώντας και τρέχοντας. Το βράδυ, με τους γονείς μας, κοιμόμαστε κάτω από τον έναστρο ουρανό (τότε τα άστρα έλαμπαν πολύ περισσότερο από ότι σήμερα) για να φυλάξουμε το βίος μας, κυρίως όμως για να κοιμηθούμε «στην εξοχή».

Και φτάνουμε στο κορύφωμα των διακοπών. Αμέσως μετά τον αλωνισμό (του αγιο - Παντελεήμονα) τα κορμιά, γεμάτα σκόνη από

χώμα, άχυρο και «μπουχό», ποτισμένα από τον ιδρώτα και την απλυσιά, ζητούσαν σωματική κάθαρση. Γι αυτό και κατά τις μέρες εκείνες ριχνόταν από όλους το μεγάλο σύνθημα: «Θα πάμε στη θάλασσα να πλυθούμε». Ο καρπός είχε συγκεντρωθεί, τ' αμπάρια και «η αχειριώνα», γεμάτη, δουλειά άλλη δεν υπήρχε, οι προπαρασκευές για το τρύγο θα άρχιζαν μετά την αγιά - Σωτήρα. Καιρός λοιπόν να κάνουμε διακοπές, «να πάμε για μπάνια»! Έτσι, μια - δυο μέρες πριν, όλα ήσαν έτοιμα για τη μεγάλη εξόρμηση. Οι γυναίκες είχαν ζυμώσει για μέρες, είχαν σφάξει και μαδήσει πάπιες και κότες, είχαν ξεχωρίσει «τα είδη εστίασεως και ρουχισμού» τσίγκινα πιάτα, πηρούνια, σιδροστιές, σχάρες, τηγάνια, λυχνάρια, κουρελούδες, βελέντζες και τόσα άλλα. Οι άντρες είχαν λαδώσει ή γρασάρει τα «τιγκίλια» της σούστας ή του κάρου, είχαν φορτώσει πίσω από την «πορτέλα» το σανό, τα γεμάτα με νερό δοχεία* και ασκόπουλα*, είχαν πεταλώσει και ξυστρίσει «τα ζα»*, είχαν πάρει τριχιές, κουβάδες, σβανάδες*, κοσόρες*, τσεκούρια, φανάρια ή ασετυλίνες, βουτσέλες* με κρασί, χιλιάρες* με λάδι, με ένα λόγο προπαρασκευή πολλών ημερών για τρεις - τέσσερις μόνο νύχτες - «παρα θιν - αλλός». Βέβαια, υπήρχαν «απρρόκοποι»*, υπήρχαν τεμπέληδες, υπήρχαν άνθρωποι που δεν νοιάζονταν για το βίός τους, για τα παιδιά τους, για το τι «θα πει ο κόσμος». Αυτοί έμεναν στην εξοχή όσο ήθελαν. Τι έγνοια είχαν; καμιά, εκτός από τη καλοπέρασή τους!

Πρέπει να σας πω εδώ ότι κάθε Μεσογεϊτικό χωριό είχε την παραθαλάσσια περιοχή του, που μπορεί σε γενικές γραμμές να περιγραφεί ως εξής: Οι Λιοπεσιώτες (οι πιο αδικημένοι από πλευράς ακτών, σαν οι πλέον απόμακροι από τη θάλασσα) κατασκήνωναν στην Αλυκή, γύρω από το εικονοστάσι τ' αη - Νικόλα. Μερικοί από αυτούς παραθέριζαν στο Μάτι ή στη Ζούγκλα, όπου είχαν κτήματα. Οι Σπαταναίοι «έμεναν» στη Λούτσα και το Λυκουμπούτι. Οι Μαρκοπουλιώτες από το Λιβάδι, Βραώνα, Πόρτο Ράφτη (αη - Σπυρίδωνα - Ζίκι - αγιά Μαρίνα), Τρίβλια*, Μπρασά* Χαμολιά.

Οι Κορωπιώτες στη Βάρκιζα, Λουμπάρδα, αγιά - Μαρίνα, αη - Δημήτρη από Αυλάκι και κάτω. Οι Καλυβιώτες στον Αη - Νικόλα, Χιερώμες, Λυκουρίζα, Λαγονήσι, Σαρωνίδα, Κατσουλιέρθι, Ανάβυσσο. Οι Κερατιώτες (οι μόνοι από τους Μεσογεϊτες που το είχαν «δίπορτο») με την Κακή Θάλασσα, Δασκαλειό, Βγιέθι στον Ευβοϊκό και

τα Λεγραινά στο Σαρωνικό. Οι Κουβαριώτες στο Μπρασά (Αυλάκι).

Τρίτο δεκαήμερο Ιουλίου και...

«Γειτόνοι, εμείς φεύγουμε, έχετε έννοια στο σπίτι (μας)!». Μια φράση που έλεγε πολλά. Ότι δηλαδή αφήνουν ανοιχτές, ξεκλειδωμένες όλες τις πόρτες, με όλα τα αγαθά (κασέλες, κάσες*, γιούκους*, αμπάρια, κιούπια με λάδι, ελιές και τυρί, βαρέλια με κρασί). Και τα «ζωντανά» του σπιτιού δηλ. γέροντες, ανάπηρους και ζώα (γαϊδουρομούλαρα, κατσίκες, πουλερικά).

Και η απάντηση: «Έννοια σας, έννοια σας» -ή- «κι εμείς φεύγουμε πάμε κι εμείς στη θάλασσα». Στην τελευταία τούτη περίπτωση, συνήρχετο το «κονκλάβιο» της δημογεροντίας της γειτονιάς. «Τούτο και κείνο θα κάνουμε». Απλά πράματα, ο ένας θα προσέχει το σπίτι του άλλου. «Χούα κοπόσετε» = δανεικοί, αμοιβαίοι (ξένοι) οι κόποι. Τότε, πριν από το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο υπήρχαν κλέφτες, διαρρήχτες, μπουκαδόροι, ληστές. Που και που καμιά «γύφτισσα» = γράφε ξένη, φτωχή, πεινασμένη. Κύριο μέλημα του γείτονα το ταΐσμα, το πότισμα ζώων, το «ποιός μπήκε στο ξένο σπίτι, ποιός βγήκε και τι ήθελε». Έχω πεισθεί (με όλη την εκτίμηση που έχω στις ασφαλίστικες εταιρείες, αστυνομία κ.ά.) ότι καμιά δεν θάκανε καλύτερα το έργο της, όσο οι «γειτόνοι», που ένιωθαν το σπίτι του διπλανού τους σαν δικό τους, ολότελα δικό τους... Μου αρέσει η παροιμία των παππούδων μας: «πρώτα το γείτονα κι ύστερα το Θεό» - έλεγαν, για να τονίσουν την αγάπη τους προς τον πλησίον.

«Έννοια σας, να πάτε στο καλό. Που πάτε;» Η τελευταία τούτη ερώτηση ζητούσε μια κάποια διεύθυνση αν - «Θεός φυλάξει» ή «κούφια η ώρα που τ' ακούει» - αν πέθαινε κανένας συγγενής ή αν συνέβαινε κάτι πολύ σοβαρό. Το ξαναλέμε: υπήρχε «πολιτοφυλακή» άριστά οργανωμένη, υπήρχε επαγρύπνηση με γνώμονα τον υπέρτατο κι ακατάλυτο νόμο της συνείδησης και του καθήκοντος προς τον πλησίον. Το 'χω ακούσει: «τώρα που όλοι οι δικοί μας φεύγουν για διακοπές, εμείς που μένουμε εδώ περνάμε καλύτερα. Οι γειτόνοι μας προσέχουν σαν τα μάτια τους, μη τυχόν και πάθουμε τίποτα και πει ο κόσμος ότι δε μας πρόσεξαν!».

Τέλος πάντων, η προηγούμενη μέρα πριν από την αναχώρηση ήταν κουραστική. Να πάρουμε και τούτο, να μη μας λείπει και κείνο. Μήπως ξεχάσαμε τίποτα; αφήσαμε φαΐ και λεφτά για τους γέρους;

(που θα έμεναν στο σπίτι). Γεμίσαμε τις γούρνες νερό και τα «λοτσάρια»; Όλα έτοιμα. Αύριο πρωί - πρωί «με το δροσό» - γράφε ώρα 3η ως 4η μετά μεσονύχτιο - φεύγουμε όλοι μαζί (τρεις ως πέντε συγγενικές ως επί το πλείστον οικογένειες). Θα πάμε να πάρουμε πρώτα τους (τάδε), ύστερα τους (δείνα) ύστερα τους άλλους. Έτσι, με το γλυκοχάραμα, το караβάνι πανέτοιμο, ξεκινούσε. Πάνω στη σούστα ή στο κάρο στριμωγμένοι άνθρωποι, νοικοκυριό, πάπιες και κότες, ταγάρια καρβέλια, έτοιμα φαγητά με ξερούς καρπούς. Ακολουθούσαν, δεμένα πίσω στο όχημα τα τετράποδα, γαϊδουρομούλαρα με σαμάρια (φορτωμένα με σανό, βελέντζες, ρουχισμό), κατσίκες, προβατίνες. Μόνο οι γέροι, οι «ανήμποροι» (οι διανοητικά ή σωματικά ανάπηροι), ο σκύλος, οι γάτες, λίγα πουλερικά και κυρίως οι κότες, οι χήνες και οι «κοκράνες», είχαν μείνει στο σπίτι.

Ύστερ' από 2 - 3 ώρες, το караβάνι, χωρίς να γνωρίζει Ξενοφώντα, έβλεπε κι αναφωνούσε «Θάλαττα!» Έζησα εκείνες τις στιγμές, μικρός. (Αργότερα σαν φοιτητής ένιωσα την απέραντη μαγεία της ησυχίας στο χωριό. Μια γαλήνη δυσκολοπερίγραπτη, αξέχαστη, «γοητευτική» χρήσιμη επειδή, πίσω από αυτή τη σιγή της κρύβεται το σωστό διάβασμα, η ήρεμη σκέψη, ο στοχασμός). Τέλος πάντων η ομάδα έφτανε κάποτε στον προορισμό της και κατασκηνωνε στην ίδια ακριβώς θέση που είχε από χρόνια επιλέξει. Τη θέση τη γνώριζαν οι διπλανοί και την πρόσεχαν, μη τυχόν και την καταλάβει κάποιος άλλος, συνήθως από άγνοια. Πρώτα πηδούσαν από το όχημα τα παιδιά και ξεχύνονταν στην αμμουδιά. Χαλούσαν τον κόσμο με τις φωνές τους, με τα παιγνίδια τους, με το τρέξιμό τους. Οι μεγάλοι, «επί το έργον». Ξεφόρτωμα, απαλλαγή των ζώων από τα χάμουρα* (κεφαλαριά*, λιμαριά*, σαμαράκι*, πισινέλα*). Ξεσαμάρωμα γαϊδουριών. Στήσιμο σκελετού καλύβας με καδρόνια από μερικούς, κόψιμο κλαδιών από τα γειτονικά δέντρα ή θάμνους από άλλους, για τη κάλυψη των πλευρών από αδιάκριτα μάτια. Μια άλλη μικρότερη ομάδα έστηνε, σε απόσταση, πρόχειρο «μέρος» — ενώ άλλοι κουβαλούσαν πέτρες για στερέωση των καδρονιών και για πρόχειρη κουζίνα. Σε λίγες ώρες όλα ήσαν τακτοποιημένα. (Στη δεκαετία του 1940 αρκετές καλύβες αντικαταστάθηκαν με σκηνές, η σούστα με το φορτηγό, προστέθηκε τραπέζι με καρέκλες και σοφράς* για τα παιδιά ενώ ο ρουχισμός φυλασσόταν σε κασέλες).

Οι γυναίκες μετά την τακτοποίηση των πραγμάτων, είχαν «από το σπίτι» έτοιμα φαγητά, συνήθως σε ταψιά (πίτες, ψωμιά, ντομάτες γεμιστές, κότες στη σούβλα ή μπουτάκι στο φούρνο, πουπέκι* κ.ά.). Έτσι, για την πρώτη μέρα δεν υπήρχε πρόβλημα. Τα παιδιά είχαν το γάλα τους, από τις κατσίκες. Με το γέμμα του ήλιου, ο κόσμος δειπνούσε. Κι ύστερα άντρες και γυναίκες μαζί ή χώρια έπιαναν τις ιστορίες, θυμόντουσαν τα παλιά, έλεγαν αστεία και, όταν η κουβέντα έπαιρνε σε μάκρος ε!, για κάτσε να μη πούμε και κανένα κουτσομπολιό; Κι ύστερα, ύπνος, με μια «τσέργα»* στρωμένη στην άμμο, με το νανούρισμα της πολύφλοισβης και πολυκύμαντης θάλασσας.

Πριν τα κόκκινα σύννεφα αναγγέλουν την εμφάνιση του ήλιου στον ορίζοντα, ο κόσμος «ήταν στο ποδάρι». Μετά από ένα γρήγορο πρωινό, η κάθε ομάδα αναλάβαινε καθήκοντα. Οι νέοι έπαιρναν τα ζώα και τα πότιζαν σε κάποιο πηγάδι, γέμιζαν τα ασκόπουλα* και τα δοχεία*, τα φόρτωναν στο σαμάρι του γαιδάρου και γύριζαν πίσω, για να ταΐσουν τα τετράποδα με σανό στο σανοτσούβαλο ή κριθάρι στο ταγάρι. Οι μεγάλοι, έπαιρναν ένα παλικάρι για οδηγό της σούστας (ήταν απαραίτητος να οδηγήσει, να αντλήσει νερό, να κουβαλήσει τρόφιμα να περιμένει τους μεγάλους που πήγαιναν στη Ραφήνα για ψάρι και ό,τι άλλα τρόφιμα τους είχαν παραγγείλει οι γυναίκες). Φυσικά, τα ίδια περίπου συνέβαιναν και με τους άλλους Μεσογειίτες. Οι γυναίκες δεν περίμεναν την επιστροφή των ανδρών. Μπορεί να μην είχαν βρει ψάρι ή να περίμεναν τις ψαρόβαρκες, ε! άνθρωποι του κόσμου ήσαν, μπορεί να συνάντησαν από άλλα χωριά παλιόφιλους, συμμαθητές ή γνωστούς από τα γύρω χωριά, να έπιασαν μαζί τους κουβέντα και, καθόλου παράξενο, να το έριξαν στα ουζάκια με ζεστή μαρίδα ή γάβρο ή χταποδάκι στα κάρβουνα. Τα 'ξεραν αυτά οι γυναίκες. Γι αυτό, έσφαζαν κότες, τις μαδούσαν και τις μαγειρεύαν με ρύζι ή μακαρόνια που «φτουράνε»* ή καθάριζαν πατάτες για να τις τηγανίσουν, συνήθως για τα παιδιά, που έτρεχαν αμέριμνα, έπαιζαν, έψαχναν για καβουράκια, γαριδούλες, χάζευαν τα ψαράκια που περνούσαν ανάμεσα στα βραχάκια, μάζευαν πεταλίδες ή κοχύλια στ' ακρογιάλι. Κι ύστερα, α! κι ύστερα ερχόταν η ώρα του μάνιου, γύρω στις δέκα. Ολόκληρη επιχείρηση. Πρώτα οι άντρες και τα παιδιά, κι όταν τελείωναν αυτοί ακολουθούσαν οι γυναίκες. Οι πρώτοι με μακριά σώβρακα και, παλαιότερα, με φανέλα μάλλινη. Οι δεύτερες με βαμβακε-

ρή ποδήρη και αδιαφανή εσθήτα ή μισοφόρι, που έκρυβε από μέσα κυλότα χοντρή με βρακοζώνη στενή σαν Bermuda, μέχρι τα γόνατα. Οι γονείς και κυρίως οι άνδρες πρόσεχαν τα παιδιά να μη πάνε στα βαθιά (δηλαδή ίσα με τον αφαλό τους και οι τολμηρότεροι, μέχρι το στήθος). Απαραίτητη προϋπόθεση: η θάλασσα να είναι «λάδι». Και οι γεροντότεροι; θα μου πείτε. Αυτοί, στη βρεγμένη άμμο, δύο μέτρα από το κύμα, έλεγχαν με το μάτι τους -πάντοτε ανήσυχοι- τους λουόμενους. Αν δηλαδή τα παιδιά τσίριζαν φοβισμένα ή ξέφευγαν από την επιτήρηση των γονιών ή αν τούτοι δω απομακρύνονταν βαθύτερα, αφήνοντας τα παιδιά «έρημα στη τύχη τους» οργισμένοι, επιαναν τη μαγκούρα ανάποδα από το πόδι (όχι από τη χειρολαβή) την κουνούσαν με πηγαινοερχόμενες ημικυκλικές κινήσεις, που μηνούσαν απειλητικά: «γρήγορα έξω». Οπότε στη συνέχεια έπιπτε ράβδος αδιακρίτως μέρους του σώματος.

Πρέπει να πω ότι τότε (γύρω στο 1925, για νωρίτερα δε συζητείται) ελάχιστοι «ήξεραν μάνιο» - ούτε ένας στους εκατό. Όταν μάλιστα ο καιρός «έβαζε» αεράκι και σηκώνονταν κυματάκια, η θάλασσα δεν είχε ούτε ένα κολυμβητή, αντίθετα με τις χήνες και τις πάπιες. Τούτες δω, δεμένες από το ένα τους πόδι στο κορμό κάποιου δέντρου, καταδικασμένες σε θάνατο δια σφαγής, λες και προαισθάνονταν τη μοίρα τους την κακή. Βλέποντας το υγρό στοιχείο μπρος τα πόδια τους, λαχτάριζε η καρδιά τους. Και, όχι σπάνια, βοηθούμενες και από μας τους μικρούς στην απόδρασή τους, ορμούσαν προς τη θάλασσα, κολυπούσαν στα βαθιά και χάνονταν! Ελευθερία! Παράλληλα, έβλεπες που και που στην ακτή μερικούς ανθρώπους «θαμένους στην άμμο» με τα άκρα των ποδιών να εξέχουν όπως και το κεφάλι τους, το οποίο σκεπαζόταν από κάποιο καπέλο. Έκαναν αμμόλουτρα.

Και, σπάνια είναι αλήθεια, τη σχετική ησυχία της ακτής διέκοπταν μερικές τσιριχτές φωνές που σε λίγο πολλαπλασιάζονταν. Κι ύστερα, έβλεπες ανθρώπους να τρέχουν προς μια ωρισμένη κατεύθυνση. Τι είχε συμβεί; κάποιος έχει «πνιχτεί» ή, τουλάχιστο, είχε «πιεί πολύ νερό». Προσωπικά, δεν είδα πνιγμένο, αλλά κάποιο μισοπνιγμένο στα ρηγά, τον θυμάμαι όταν τον τράβηξαν έξω. Θυμάμαι τις οξείες, τις απελπισμένες κραυγές, τη φασαρία, την αναστάτωση. Τον πήραν τον άνθρωπο, ημιαναίσθητο τον έβαλαν στο επικλινές κασόνι της σούστας με το κεφάλι προς το έδαφος, «για να ξεράσει το νερό»

ενώ άλλοι του έδεναν τα πόδια (είχα ακούσει ότι όχι λίγους τους κρεμούσαν «ανάποδα» από το κλαρί ενός δέντρου, έτσι ώστε το κεφάλι να βρίσκεται προς τα κάτω και τα κρεμάμενα χέρια μόλις να απέχουν από το έδαφος όπως τα σφάγια). Τέτοια λυπηρά απρόοπτα τάραζαν τη γαλήνη, και τις διακοπές, και ο εφεξής έλεγχος για κολύμβηση γινόταν αυστηρότατος, αν και η εντύπωση ήταν τόση ώστε περιίττευε κάποια προσταγή.

Αλλά ας έρθουμε και σε κείνα που έκαναν ευχάριστες τις διακοπές. Οι «θαλάσσιες κρουαζιέρες!» - που λάβαιναν χώρα σε κάθε Μεσογείτικη ακτή. Σε κάποιο βραχονήσι ή ερημονήσι με το εκκλησάκι του, ή έστω σε περίπατο κατά μήκος της ακτής —«γιαλό - γιαλό» μετ' επιστροφής— ποτέ «στα βαθιά». Θυμάμαι ότι, κατά τη δεκαετία του 1920, τη περιοχή Αλυκής - Λούτσας διαφέντευε - ακτοπλοϊκώς - ο Εμπειρικός. Άνθρωπος αγνώστου καταγωγής, οικογενειακής κατάστασης και λοιπών στοιχείων, μεσόκοπος, ηλιοψημένος, ξερακιανός, φαφούτης, ατημέλητος, μονίμως ή ημιμονίμως (μισο-) μεθυσμένος, αμέτοχος ή ξένος για τα περί αυτόν συμβαίνοντα.

Ο Εμπειρικός λοιπόν, με άγνωστο ορμητήριο, εμφανιζόταν πρωί - πρωί με τη βάρκα του κατά Ραφήνα μεριά κι ερχόταν - με τη σ' αυτή αφιερωμένο προσφιλέσ γυναικείο όνομα, (τύπου Βούλα, Κούλα, Ρούλα, Σούλα ή Λούλα, αν θυμάμαι καλά) - βάρκα του, με κουπί ή πανιά. Μελωδός επί ημερησίας βάσης, παθιασμένος, φάλτσος, βραχνός, με επιλογές τραγουδιών άγνωστες κι ανούσιες, που έφταναν μέχρι την ακτή. Ανήκε στην κατηγορία εκείνη των ανθρώπων που έκανε ό,τι τον ευχαριστούσε, «έκανε το κέφι του» τραγουδώντας χωρίς να ενδιαφερόταν για τις προτιμήσεις ή τις εκτιμήσεις των άλλων «περί το άδειν». Τύπος που δεν είχε πάρει τη ζωή κατάκαρδα.

Ο Εμπειρικός λοιπόν έφτανε στο εικονοστάσι. Έριχνε άγκυρα και περίμενε τους «τουρίστες» για τη κρουαζιέρα, θέλω να πω για το θαλάσσιο περίπατο, μέχρι το νησάκι του αη - Νικόλα. Το ταξίδι «πολύ μεγάλο» (μισό μίλι πάνω - κάτω, μετ' επιστροφής) από το οποίο πάλι μόνο το μισό είχε «βαθιά νερά» όσο δηλαδή το μπόι ενός κανονικού ανθρώπου. Και θα μου μείνει αξέχαστο ένα τέτοιο ταξίδι, που εδώ δε μπορώ να αναφέρω ονόματα, για λόγους ευνόητους. Κοτζάμ άντρας, ένας Κ.Μ., Θεός 'σχωρέσ' τον, βάζοντας το ψάθινο καπέλο του στο πρόσωπο για να κρύψει τους λυγμούς, ξέσπασε: «μάννα μου,

έχε γειά, δε θα με ξαναδείς. Αντίο μανούλα μου αγαπημένη, αντίο». Ε! λοιπόν, αυτό ήταν! Αν και η θάλασσα «λάδι» εμείς τα κουτσούβελα μπήξαμε τις φωνές, τρομάξαμε, κλάψαμε τσιρίξαμε, τρέχαμε σαν παλαβά δώθε - κείθε, μετακινώντας το φορτίο. Αναστατώθηκε το επιβατικό κοινό. Νευρίασε ο Εμπειρικός, βλέποντας να του ξεφεύγει ο έλεγχος. Τελικά, γυρίσαμε όλοι πανικόβλητοι, λαχταρισμένοι, πικραμένοι...

Με το γέρμα του ήλιου, κατά γής, στην άμμο και ξυπόλυτοι, η παρέα συγκεντρωνόταν για να πει κάτι, να τραγουδήσει, να παίξει μπιζ. Αργότερα, το απογευματινό μετατράπηκε σε «κοσμική» συγκέντρωση. Με καρέκλες, τραπεζάκι, ουζάκι, καφεδάκι. Και οι προοδευτικότεροι, με πυζάμες και παντόφλες. Μετά το βραδυνό φαγητό, κάτω από το φως φαναριών ή λάμπας θυέλλης ή ασετυλίνης, πάλι ξάπλωμα στην άμμο, αλλά τώρα με κάποια κουρελού για στρώμα. Πάνω στη κουβέντα, άκουγες να «πέφτει» και κάποιο ροχαλητό, κάποιο ρέψιμο και κάποια δυσάρεστη μυρουδιά από αέριο προϊόν πέψης το οποίο, εξερχόμενο, ή «σύριττε» χαριέντως ή κροτούσε εντυπωσιακά, προκαλώντας την ιλαρότητα του ακροατηρίου και το θυμό της συζύγου... «Εμ! - έλεγε κάποιος θυμόσοφος συγχωριανός μου — Εμ! από που θα βγάλει ο άνθρωπος το κακό. Ή από μπρος ή από πίσω. Ήξερε τι έκανε ο Θεός»...

Το σκοτάδι είχε πέσει για καλά όταν μια ομάδα, εφοδιασμένη με δάδες και με καμάκι ή ακόμη και ένα ίσο κομμάτι από (σιδερένιο) στεφάνι βαρελιού έβγαине για πυροφάνι. Αυτός που κρατούσε το πυρσό φώτιζε το πάτο της γαληνεμένης κι ασέληνης θάλασσας. Κάποιο χταπόδι, κάποιο κοιμώμενο ψάρι έπεφτε στο καλάθι ή στο τράστο. Άλλοι πάλι, ψάρευαν με αγκίστρι, ώρες ακίνητοι σε κάποιο απότομο βράχο για κανένα ψαράκι, χάνο, πέρκα, γύλο, σπάρο. Δεν ήσαν εξάλλου, λίγοι και εκείνοι που έβγαζαν αχινούς. Αλλά και κάτι άλλο, σπάνια βέβαια, μου 'χει μείνει αξέχαστο. Δεν είχε φωτίσει καλά - καλά κι άκουες ξαφνικά φωνές κι έβλεπες κόσμο, μα πολύ κόσμο, να ορμάει προς τη θάλασσα, προς την αμμουδιά, να σκύβει και να μαζεύει θράψαλα. Έχω ακούσει για ομαδική αυτοκτονία ποντικών, που γκρεμίζονται από ψηλά και πέφτουν και πνίγονται στη θάλασσα. Όχι όμως και το αντίθετο, ομαδικό δηλαδή θάνατο - εθελούσιο; - θραψάλων, από τη θάλασσα στη στεριά, ιδιαίτερα τις πανσέληνες νύχτες.

Έτσι περίπου περνούσε το τετραήμερο, έστω το τετράνυχτο των διακοπών για τον περισσότερο κόσμο, προς μεγάλη λύπη των παιδιών, που ικέτευαν με κλάματα τους γονείς για παράταση. Ιδιαίτερα όταν έβλεπαν άλλους να μένουν, συγκεκριμένα εκείνους τους «τέσσερα και πέντε εννιά» να συνεχίζουν, εκείνους που η φύση τους «προίκισε» με τη τεμπελιά, σε αντίθεση με τους άλλους, τους «αχ! μίζες» που κατά κανόνα έσπρωχναν τον εαυτό τους να περάσουν το ταχύτερο δυνατό τα πορθμεία του Πλούτωνα και της Περσεφόνης. Και να δείτε, ότι αυτό συνεχίζεται ως σήμερα. Κι ίσως δε θα λείπει ποτέ, αφού ο άνθρωπος δεν μπορεί ν' αλλάξει πολλά πράγματα από την Ειμαρμένη του. Βελτιωμένα ίσως, αλλά...

Κι ενώ για τους επιστρέφοντες περίμενε η —«όνομα και πράμα»— δουλειά, ενόψη των προπαρασκευαστικών εργασιών του τρύγου, μια άλλη κατηγορία Μεσογειτών (μερικοί τη λένε κατεστημένο, άλλοι κάστα, άλλοι καρχαρίες, βρείτε τέλος πάντων εσείς την αρμόζουσα λέξη) πήγαινε, κατά σειρά προτεραιότητας, στο Λουτράκι, στην Αιδηψό, στα Μέθανα, στα Καμμένα Βούρλα, στην Υπάτη, στο Πλατύστομο, στου Καϊάφα. Αυτούς τους ανθρώπους, τους λένε σήμερα «Elite» - εγώ δεν παίρνω θέση, απλά περιγράφω - σκέφτομαι μόνο ότι αν αντιστρέφονταν οι όροι, ποιά θα ήταν η άρχουσα τάξη και ποιά δε θα 'ταν. Τέλος πάντων τότε, αυτή η αρχοντοχωριάτικη ελίτ των Μεσογείων βρισκόταν «ενωμένη» σε ξενοδοχεία λουτροπόλεων —πιστέψτε με, το ξέρω— όπως το καζίνο Λουτρακίου του Περίχαρου με το παγωτό «κούπα» ως τα μεταγενέστερα «Γαλήνη» των Καμμένων Βούρλων ή την «Αίγλη» της Αιδηψού. Όπως πάντοτε, έτσι και τότε «μια δόση από τα ίδια». Που σημαίνει ότι - η κακά τα ψέματα - τη καλοπέραση τη θέλουμε όλοι, πλούσιοι ή φτωχοί, αστοί ή χωρικοί, διανοούμενοι ή αγράμματοι, ταγοί ή λαός.

Όλα όμως σε τούτο τον κόσμο έχουν ένα τέλος. Ακόμη και αυτές εδώ οι διακοπές των Μεσογείτων στη θάλασσα. Ο τρύγος κοντοζύγωνε. Καιρός λοιπόν «να τα μαζέψουμε, να πάμε στα σπίτια μας, στις δουλειές μας». Η αρχή από την αποκαθήλωση - όχι βέβαια του Γκρέκο, μην ασεβούμε, μα της καλύβας. Η αρχή από τα καθρόνια, που φορτώνονταν στη σούστα για το γυρισμό. Έστερα, ναι, πιστέψτε το! Η οικολογία. Ότι άχρηστο, ότι ξερό απόμεινε, καιγόταν προσεχτικά. Τα πρόχειρα W.C. καταχώνονταν με άμμο, φυσικά με τη βο-

ήθεια φτυαριού. Ο τόπος, θα λέγε κανείς, παραδινόταν καθαρός, όπως ήταν πριν. Σε λίγες μέρες, η ακτή και το κύμα, τα πεύκα κι ο αη - Νικόλας, οι απέραντες αμμουδιές και τ' ακρογιαλία, θα 'μεναν μόνο τους, στην ησυχία τους. Τα αφροκύματα θα ξεσπούσαν στους μοναχικούς βράχους, που θαρρετά πρόβαλαν το στήθος τους προστατεύοντας τα καβουράκια, δε θάχαν θεατές ή ακροατές το περαστικό ανθρώπινο είδος. Τα θαλασσοπούλια θα γύριζαν στο γνώριμο περιβάλλον τους, από το οποίο τους είχαν διώξει «οι βάρβαροι» -αναγκαζώντας τα σε προσφυγιά, σε ξενητεμό, ευτυχώς μικρής διάρκειας.

Είχαμε μπει για καλά στον Αύγουστο κι όλος ο Μεσογείτικος κόσμος είχε επιστρέψει από τις διακοπές και ετοιμαζόταν δραστήρια για τον τρυγητό. Ένα σωρό δουλειές που εδώ, έστω και λακωνικά αν τις απαριθμούσαμε, θα είμαστε εκτός θέματος. Λέμε «όλος» ο κόσμος, αλλά δεν ακριβολογούμε. Γιατί μια μερίδα αμετανόητων και παθιασμένων οπαδών της Άρτεμης έκαναν τα «χίλια δυό» για να ξεφύγουν, για να πάνε για κυνήγι. «Βρε απρόκοπε, έλεγε η γυναίκα του μπαρμπα - Γιάννη του Κορωπιώτη, του Χ., που παρατάς το τρύγο και πας (στα Λεγραινά, για μέρες) για πουλιά;». «Βρε κουτή, της απαντούσε εκείνος, τα σταφύλια μένουν στ' αμπέλια, ενώ τα πουλιά (τρυγόνια, ορτύκια) θα φύγουν και χάνιντε ύστερα να τα βρεις». Πραγματικά, ένα μέρος Μεσογείτων δεν τους «καιγόταν καρφί». Παρατούσαν το τρύγο (μετέθεταν ημερομηνίες) για να κάνουν το κέφι τους, τις διακοπές τους. Με τούτους εδώ τους κυνηγούς των Αύγουστο - Σεπτεμβριανών αποδημητικών έληγαν οριστικά οι διακοπές των Μεσογείτων και έτσι κλείνουμε το θέμα μας. Χωρίς να ξεχνάμε ότι οι κύριες διακοπές ήσαν εκείνες στη θάλασσα, «στα μάνια».

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΧΑΤΖΗΣΩΤΗΡΙΟΥ

Γλωσσάριο

(Στο κείμενο οι λέξεις είναι σημειωμένες με αστερίσκο).

αβγουλάτο: στρογγυλό και λείο σταφύλι, υποκίτρινο, σε μέγεθος αβγού ορτυκιού, γνωστό από τη δεκαετία του '20 τουλάχιστον.

αητονύχι: βλ. χέρδε - γκέλιτ

αντζούρι: σε μέγεθος και σχήμα αγγουριού, υποκίτρινο, τριχωτό, με επιμήκεις διαυλακώσεις. Σκληρό και άνοστο.

απρρρόκοπος: με συνεχές, σκληρό ρώ για να τονίσει την έννοια της λέξης.

ασκόπουλο: Ο μικρός ασκός από λείο δέρμα, για το νερό των ξωμάχων, περιεκτικότητας 10 - 15 λίτρων.

αχλαδιές: βλέπε λ. γκορίτσες, γκούριλιες, ζαχαράτες, κοσινάπιες, μποστρογάνες, πιτουράτες.

βουτσέλα: λ. ξενική. Μικρό επίμηκες βαρελάκι με λουρί, για κρασί στη Μεσογαία ή για νερό σπανιότερα.

γιούκος: μέρος, σαν ανοιχτή ντουλάπα, όπου επιστοιβάζονται κυρίως τα είδη στρωμνής, χράμια, κουβέρτες κ.λπ.

γκορίτσα: η γκορ(ι)τσά, ή αχριοαχλαδιά. Μαζί με το ρόδι, από τα καλύτερα στυπτικά, αντιδιαρροϊκά.

γκούριλια: από το *gugl* = πέτρα. Σκληρά νόστιμου και αρωματικού χυμού αχλάδια. Τείνουν να εξαφανιστούν.

γκρίχεζα: η διόγκωση των βουβωνικών αδένων. Τότε, από πληγές και επιμολύνσεις των πελμάτων και κνημών, χωρίς να αποκλείονται και άλλα αίτια.

δοχείο: Από λαμαρίνα το μισό, σε κάθετη διατομή κυλινδρικό δοχείο, έτσι ώστε η μία πλευρά να είναι ίσια και η άλλη ημικυλινδρική. Για μεταφορά νερού, κυρίως. Περιεκτικότητα: από 50 λίτρα και πάνω.

δραγκολιά: το φίδι δενδρογαλή. Πριν από μισό αιώνα συχνό, σήμερα εξαιρετικά σπάνιο στη Μεσογαία.

δροτσίλα: τα στικτά κόκκινα χωρίς υγρό σημεία του δέρματος, από τον ιδρώτα, από όπου και η λέξη.

ζά (τα): πάντοτε στο πληθυντικό. Συντομιά του ζ(ω)α, κατά το ζ(ω)ο.

ζαχαράτες: το αχλάδι κοντούλα(ες).

Θέρμες: η ελονοσία.

καδρόνι: τετράγωνο ξύλινο δοκάρι.

καλαμιές: τα θερισμένα χωράφια δημητριακών. Στον ενικό, η καλαμιά σημαίνει το φυτό κάλαμος.

κάσ(σ)α: ξύλινο κιβώτιο με εσωτερική επένδυση από λαμαρίνα για την εναποθήκευση του λαδιού. Διαφόρων διαστάσεων.

κεφαλαριά: τμήμα της σαγής, που αφορά στο κεφάλι του ζώου, με το χαλινάρι.
κοκράνα: η φραγκόκοτα, η μελεαγρίς. Άλλοτε σπάνια, μετά το 1940 εξαφανίστηκε από το Μεσογειακό σπίτι.

κολάνι: λ. ξενική. Το πλατύ δερμάτινο λουρί που έδενε τη μία πλευρά (σαμάρι) του ζώου, και διαμέσου της κοιλιάς του, ενωνόταν με την άλλη πλευρά του σαμαριού.
κοτσινάπια: είδος αγλαδιάς. Οι καρποί έχουν κατά τόπους ερυθρές παρειές στο πρασινο - κίτρινο χρώμα του καρπού. Άνοστο σαν φρούτο. Συχνότατο πριν από μισό αιώνα, σπανιότατο σήμερα.

κοσόρα: σιδερένιο πλατύ και με κυρτό το απολήγον άκρο του, κατάλληλο για κόψιμο κλάδων. Το εσωτερικό άκρο οξύ. Η λαβή σιδερένια.

λιμαριά: εξάρτημα της σαγής. Σαν χοντρό δερμάτινο περιλαίμιο, στο στήθος του ζώου.

μέρος: το W.C., το αποχωρητήριο.

μποστραγάνες: είδος αγλαδιού με ανώμαλη επιφάνεια και καστανά στίγματα.

μπουχός: ο λεπτός κονιορτός, ο πνιγηρός, ιδιαίτερα εκείνος από τα αιωρούμενα σωματίδια του κομένου άχυρου του αλωνισμού, μετά το λίχισημα.

ντουγένια: ξύλινο όργανο αλωνισμού, διαστάσεων 1 μ. μήκους περίπου και 0,5 πλάτους. Σχήμα, όπως το πέλμα ενός τσάρουχιού. Η άνω επιφάνεια λεία. Η κάτω φέρει λεπίδες, για το κόψιμο του καλαμιού. Σύρεται από το ζώο.

ντρούσουλα: μικρές φυσσαλίδες υγρού που μπορούν να διαπηθούν. Φλύκταινες.

ξυλάγγουρο: το μικρό στρογγυλό άωρο πεπόνι, με σκληρή άγλυκη ή ημίγλυκη σάρκα.

ούρθη: το αλλεργιογόνο, αυτό που προξενεί την αλλεργία. Συνήθως φυτό.

πισινέλα: μέρος της σαγής, που συνδέει το «σαμαράκι» με τους γλουτούς, τα καπούλια του ζώου. Απολήγει σε κρίκο, στον οποίο μπαίνει η ουρά.

πιτουράτες: αγλαδιές που φοβάμαι ότι εξαφανίστηκαν. Ο καρπός άνοστος σαν πίτουρο, από όπου και το όνομα. Καρπός κατακόκκινος. Δέντρο απίθανα διακοσμητικό.

Πρέπει το είδος να διατηρηθεί στη Μεσογαία, σαν καλλωπιστικό.

πρωϊμάδι: πρώιμο, σαν τη σταφίδα, αλλά πράσινο και με κουκούτσια. Κι αυτό το είδος τείνει να εξαφανιστεί: Κρίμα!

Πορτέλα: η πόρτα του πίσω μέρους του κασονιού του κάρου ή της σούστας.

ροδίτης: η (άλλοτε) γνωστή ποικιλία του αγαπημένου των Μεσογείτων στρογγυλού και αρωματικού σταφυλιού.

σαβατιανό: το παραδοσιακό κρασοστάφυλο της Μεσογειακής γης.

σαμαράκι: μέρος της σαγής, επί της ράχης του ζώου. Συνδέει τη λιμαριά με τη πισινέλα.

σβανάς: πτυσσόμενο ημικυκλικό κλαδευτήρι με οδοντωτό το έσω μέρος (λεπίδα) που απολήγει οξύ στο ελεύθερο άκρο του.

σκλίρα: (λ. ξένη): η αστή. Σκλιάς = ο αστός.

σοφράς: (λ. ξένη): στρογγυλό χαμηλό τραπέζι φαγητού. Οι συντρώγοντες κάθονται οκλαδόν ή σε μαξιλάρια.

σταφύλια: βλ. αβγουλάτο, πρωϊμάδι, σαβατιανό, φράουλα, χέρδε - γκέλιτ.

τιγκίλι: ο άξονας που συνδέει τους δύο τροχούς της σούστας.

τσαπερδόνα: η σαύρα.

τσέργα: είδος κουρελούς, με πυκνό πλέξιμο και σκληρό μαλλί.

φράουλα: είδος σταφυλιού (κόκκινου ή μαύρου) ωοειδούς και σχετικά μεγάλης ρόγας, με σκληρά κουκούτσια και χοντρό περίβλημα. Τείνει να εξαφανιστεί. Όχι νόστιμο.

Κατάλληλο για γλυκό κουταλιού.

φτουράω: συνήθως στο τρίτο πρόσωπο: σημαίνει δεν αρκεί, δεν είναι πολύ, δεν φτάνει.

χάμουρα: συνήθως στο πληθυντικό. Το σύνολο της σαγής.

χέρδε - γκέλιτ: στ' αρβανίτικα σημαίνει «οι όρχεις του πετεινού». Δεν είναι ακριβώς το νυχάτο, το αητονύχι. Σπάνιο και τούτο σήμερα.

χιλιάρα: γυάλινη φιάλη, με ή χωρίς επένδυση, για κρασί, ή λάδι. Περιεκτικότητα 2 1/2 οκάδες X 400 δράμια η οκά = χίλια (απ' όπου και το όνομά της) δράμια.

χτικιάρης: ο φθισικός.

*Summary***THE SUMMER VACATIONS OF THE MESOGEITES
DURING THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY**

Mesogeia is a province of Southeast Attica in close proximity to Athens. Its inhabitants lived in seven sparsely populated villages and a handful of rural settlements. Both before and during the period 1925-50 they were mainly involved in agriculture (cereals), viticulture and sheep-rearing. Today the population has increased sevenfold, mainly due to the settling of Greek refugees from Asia Minor, Constantinople, the Black Sea littoral, Southern Albania, Cyprus and elsewhere.

The local people are still farmers. Exceptionally hard-working, they rarely took a vacation, and those who did mainly went to the then deserted, verdant and enchanting beaches on the Euboian and the Saronic Gulf for about 10 days in the month of July.

The author, born and brought up in the region, describes experiences and habits associated with these vacations (travelling with the transport of the day, putting up makeshift huts or cabins from twigs, cooking and sleeping outdoors, the paraffin lamp at night). A natural, rather primitive life with games in the sea, fishing, old-fashioned swimsuits, teasing, singing and dancing in the evening. His reminiscences are accompanied by photographs of the period.

GEORGE D. HADJISOTIRIOU (MD PhD)

ΕΙΚΟΝΕΣ

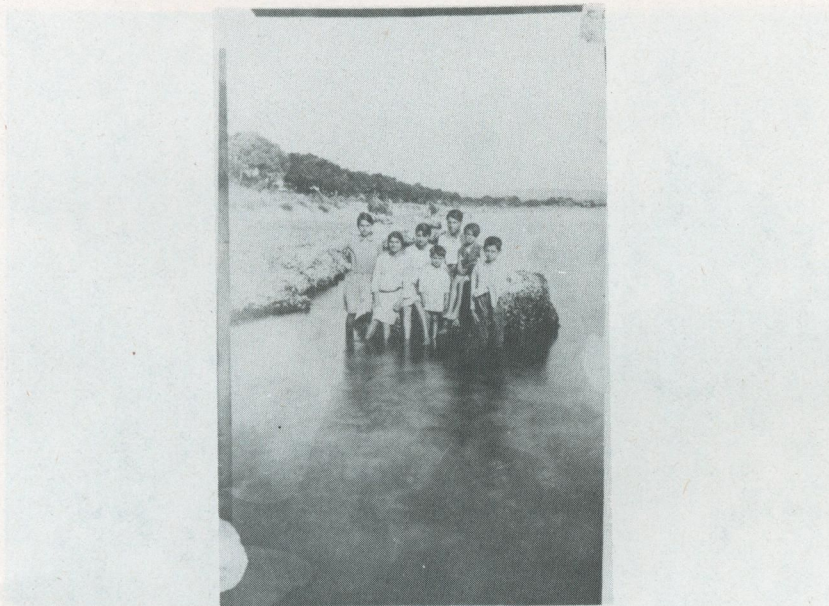
Σημ: ευχαριστούμε α) την κ. Αικατερίνη Ιωάννου Ηλία - Δάβαρη, από το Μαρκόπουλο, για τις υπ' αριθμ. 4, 5, 6, 12, 16 και 17 εικόνες, β) το κ. Γιώργο Ι. Λιάπη από τα Καλύβια για τις υπ' αριθμ. 13, 14 και 15, γ) τους κ.κ. Σταύρο Ιατρού από Κερατέα και Δημ. Μάρκου από Σπάτα για τις υπ' αριθμ. 7 και 20 εικ. αντίστοιχα. Οι λοιπές προέρχονται από το αρχείο του συγγραφέα.

1) Λιοπεσιώτες στην Αλκή. Μέσα δεκαετίας του 1920. Οικογ. αρχείο.

2) Κι εμείς σε διακοπές στην Αλυκή, στα μέσα δεκαετίας του 1920.

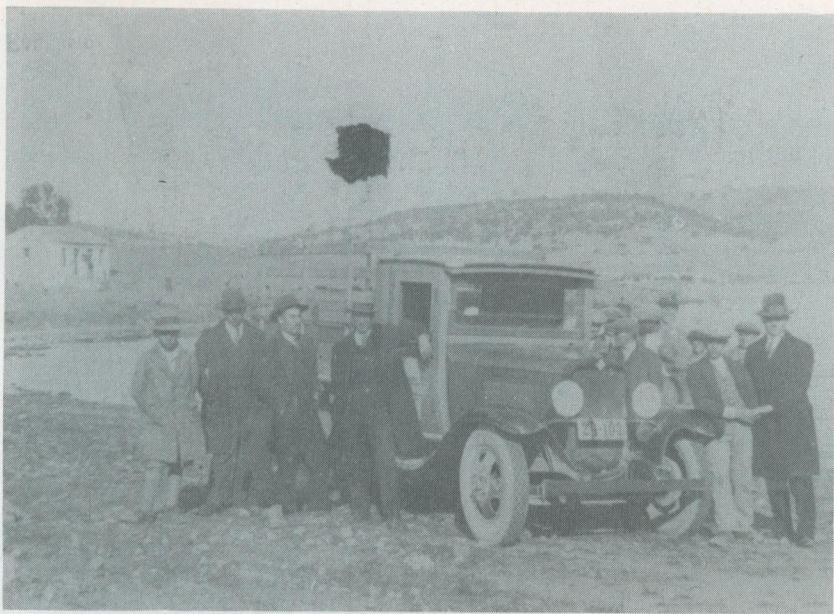
3) Έτσι ήταν η παραλία της Αλυκής, τα τέλη δεκαετίας του 1920.

4) «Ενθύμειον». Αυτή την εικόνα παρουσίαζε ο τόπος, πριν χτιστεί η Αγία Μαρίνα στο Ζίκι (από τη κ. Αικατ. Ιω. Ηλία - Δάβαρη, Μαρκόπουλο).

5) Η Αγία Μαρίνα «η παλαιά» στο Πορτοράφτη σήμερα ναός της Μεταφόρφωσης του Σωτήρα.

6) Εκδρομή στη θάλασσα, σε κάποια γιορτή. «Τραγιάσκα - Ρεπούμπλικα» - Ζήτω! Ακόμη κι ο μικρός της φωτογραφίας είναι... ρεπουμπλικάνος!

7) «Είμαστε για τα πανηγύρια!» Κάπου στην Κερατέα.

8) Κοιτάξτε πόσο βαθειά είναι τα νερά της θάλασσας στην Αλυκή. Στα μικτά μπάνια λέμε ναι, αλλά σε στενό οικογενειακό κύκλο.

9) Κι εμείς οι νέοι της Παιανίας, με τα ωραία μας «μαγιά».

10) Διακοπές Παιανιωτών στην Αλυκή.

11) «Δώστου μπαρμπα - Γιάννη του ξηπόλυτου Γιώργου να καταλάβει. Μπάρμπα - Βασίλη, να 'σαι σωστός διαιτητής» - Παιγνίδια παραθαλάσσια. Για να περάσει η ώρα...

12) Τέλειωσαν οι διακοπές στο Αυλάκι. Ξηλώσαμε τη καλύβα πήραμε πίσω τα καδρόνια και τις ψάθες. Και του χρόνου!

13) Ψαρεύοντας στην Ανάβυσσο... (1938).

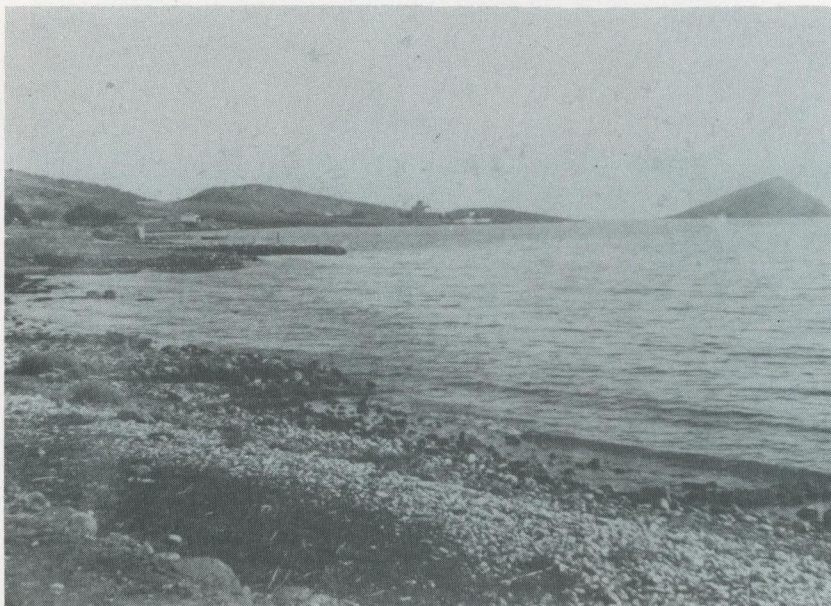
14) Μετά το ψάρεμα, στη Λυκουρίζα. Χαρούμενοι (1938).

15) Λαγονήσι, μετά το ψάρεμα. Πικ - νικ με θαλασσινά (1938).

16) Καλές διακοπές στη θάλασσα, αλλά και τα ζα θέλουν πότισμα. «Καβαλερία ρουστικάνα!».

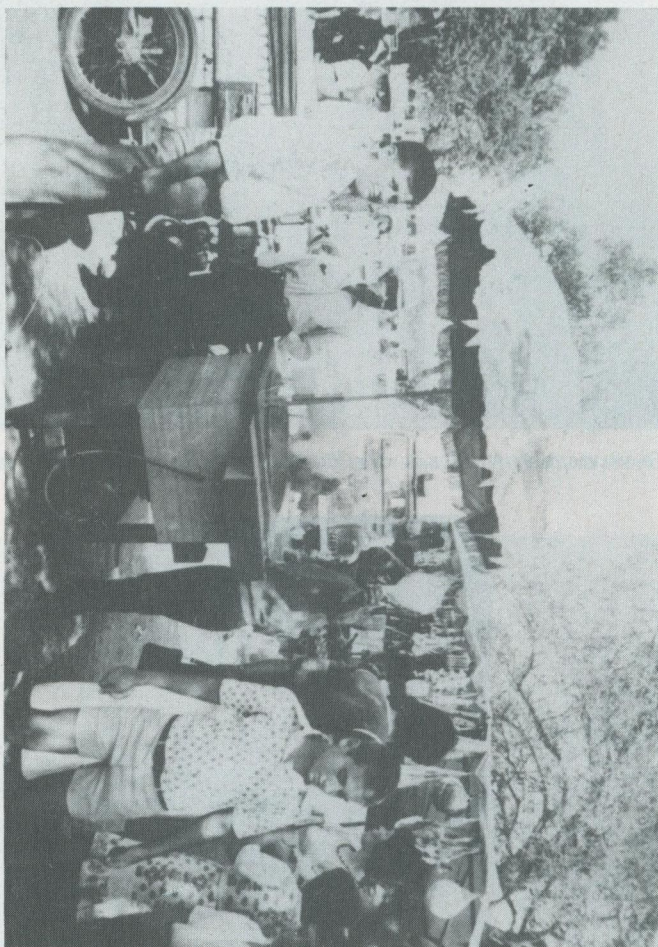
17) Κοιτάξτε πως ήταν κάποτε το Πορτοράφτη - πριν λίγες μόνο δεκαετίες. Ας καμαρώσουμε λοιπόν όλοι για τα έργα μας...

18) Το γλεντάμε στην Αλυκή. Όχι θα κάτσουμε να σκάσουμε (δεκαετία του '30).

19) Όλοι εμείς από την Παιανία, προτιμήσαμε φέτος το Λουτράκι για διακοπές (μέσα δεκαετίας του '40).

20) Στο πανηγύρι Πέτρου και Παύλου στα Σπάτα κάποια 29η Ιουνίου.